

A szerző az első fejezetben („A nevelés mint bevezetés a társadalomba”) a nevelésszociológiai problémákat nagyon széles alapokra építi. Kiinduló fogalomként a kultúra lényegét vizsgálja szoros összefüggésben a társadalommal. A kultúra mellett a társadalmi élet két másik fogalmát veszi elemzés alá: a szocializációt és a társadalmi szerepek elméletét. Ennek megfelelően az első fejezet egyes szakaszaiban kitér a társadalmi viszonyok, struktúra és folyamat elemzésére és azok összefüggésére a kultúrával; a szociális személyiség értelmezésére és a szocializációs folyamatra ismét a kultúra személyiségformáló hatását kiemelve; s végül a társadalmi szerepek vizsgálatára: a szereptanulás tartalmára, módjaira és a szerepkonfliktusra.

A fenti kérdések összefüggéseinek feltárása után a második fejezet („A nevelés társadalmi tényezői”) a nevelésszociológia egyes részterületeit vizsgálja. A nevelés tényezőit a következő felsorolásban adja: a család; a kortársak; a környék; az első munkahely; az ifjúsági mozgalom; a tömegkommunikáció. A felsorolás tehát eléggé differenciált. Mindegyik tényezőt tömören jellemzi mint a nevelés szociológiai hatásrendszerét. Nyilvánvaló azonban, hogy ezek a tényezők nemcsak egymás mellett és egymás után, hanem együttesen, azonos időpontban fejtik ki nevelő, személyiségformáló hatásukat. Természetes, hogy ez az első könyv; amelyik hazánkban először próbálkozik meg a nevelésszociológiai alapfogalmak, tételek rendszerezésével, nem törekedhet teljességre. Ezért érthető, hogy a felsorolt tényezőket nem teljességükben igyekszik feltárni. Az első munkahellyel kapcsolatban pl. a szerző maga is kiemeli, hogy – több elfogadható indokból – alaposabban az üzemszociológia oldaláról közelíti meg a kérdést. Ez a felfogás a gyakorlat szempontjából is hasznosabb, mintha általánosabb elméleti kérdéseket tárgyalna.

A könyv harmadik fejezete („Az iskola mint társadalmi szervezet”) külön kiemeli a nevelés társadalmi tényezői közül az iskolát. Az eljárás helyes, mivel így módjában van a szerzőnek az iskolát mint szociológiai tényezőt alaposabban is megvizsgálni. A fejezet első szakaszában elméleti alapvetésül a társadalmi szervezet néhány kérdését ismerteti: a társadalmi szervezetek történeti megjelenési formáit, a szervezetek jellemzőit és típusait, valamint szól a szervezelmélet, szervezetkutatás, szervezetfejlesztés elméletéről is. Ezek után az iskolát két szociológiai oldalról vizsgálja: az iskolát mint szervezetet és az iskola funkcióit. A könyvnek ez a két szakasza tűnik leggyakorlatibbnak, mivel a pedagógusok munkájának színterét, az iskolát veszi szociológiai vizsgálat alá. E két problémakörben komplex módon tárja fel az iskola társadalmában jelentkező és érvényesülő hatásokat és e hatások irányításának tudományos elméletét. Lényeges az, hogy a szerző könyvének ebben a részében is – a nálunk eléggé elterjedten értelmezett módon – szociológiakusan jár el,

vagyis feltárja iskolai oktató-nevelő munkánk meglévő problémáit. Megállapítja pl. (190. old): „... az iskola nem egészen azokat a funkciókat tölti be, mint amelyeket neki tulajdonítunk (hivatalos funkciók). Az iskola a hivatalos funkcionál többlet is, kevesebbet is teljesít. Kevesebbet: amennyiben a hivatalos funkcióit nem teljesen látja el, hanem kisebb-nagyobb mértékben. Többet: amennyiben olyan funkciókat is ellát, amelyeket eredetileg nem írtunk elő neki.” E megállapítás igazságát és az ebből következő oktatási-nevelési hatásokat, problémákat minden pedagógus átéli.

A könyv befejező, negyedik fejezete („Oktatásügy és társadalom”) ismét a nagy összefüggések kialakításához szükséges keretet adja meg. A fejezet egyes témakörei (az oktatásügy mint szervezetrendszer; az emberi erőforrás fejlesztése; a tudás társadalmi elosztása; az oktatásügy szervezeti folyamatainak társadalmi kötöttsége) lehetővé teszik azt, hogy a nevelés előbb tárgyalta tényezőit egy teljesebb szervezeti keretben helyezzük el. A nevelés egyes tényezőinek hatása csak akkor érthető meg, ha azokat az oktatásügy és a társadalom összefüggéseiben látjuk. E fejezetben belül természetesen legnagyobb érdeklődést válthat ki az a kérdés, amelyek kőré a szociológiai problémákat általában leszűkítjük: az oktatás, nevelés gazdasági bázisának, feltételeinek biztosítása. Nagy mértékben segíthet az oktató-nevelő munka színvonalának fokozásában az, ha az iskolai munkát oktatásgazdaságtani oldalról is figyelembe vesszük, és azt vizsgáljuk, hogy egyrészt mennyibe kerül az oktatás, másrészt, hogy az oktatás mennyire gazdaságos. Ebben az összefüggésben válik szociológiai szempontból is fontossá a tehetséges tanulók kiválasztása, segítése. Nem elhanyagolható nevelésszociológiai kérdés a tudás társadalmi meghatározottsága és az elsajátítandó ismeretanyag iskolarendszeri elemzése sem.

Túlzás nélkül javasolhatjuk, hogy Kozma Tamás könyvét minden pedagógusnak érdemes lenne elolvasni. A könyv elolvasása után minden bizonnyal az az érzés töltene el az olvasót, hogy sokat tanult belőle, szemléletmódja fejlődött, és az iskolai munkában is jól tudja majd használni. A továbbképzések és önképzések számára feltétlenül felhasználandó könyvként ajánljuk Kozma Tamás könyvét.

Tankönyvkiadó, 1977.

Dr. Bereczki Sándor

Wacha Imre:

BESZÉLGESSÜNK A BESZÉDRŐL!

A neves nyelv- és beszédművelő jelentős tapasztalati és kísérleti anyag birtokában és az elhivatottság jegyében hívja fel olvasói figyelmét a közlésre, a beszéd *felelősségére*.

Teszi mindezt nyelvünk és a nyelvet beszélő ember tiszteletétől és megbecsülésétől indítva.

A munka elméleti alapvetése modern. A kommunikációelmélet eredményeit közérthetően taglalja, és a következtetések felhasználásával vezeti el az olvasót, a beszélőt a beszédbeli *önszembesítésig, önszembesülésig*, amely a megnyilatkozás felelősségének hangsúlyozását, értelmezését és egyértelműsítését eredményezi.

E mű olvasása közben minden olvasónak el kell jutnia önnön nyelvi megnyilatkozásainak felülvizsgálatához és a felülvizsgálatból fakadó igények megfogalmazásához. Az igények megvalósítását a szerző jó szépirodalmi alkotások és az értekező próza olvasása révén képzelel el, mivel az mindenki számára elérhető, és minden nyelvjellegességi szinten hasznosítható: „Mintáért a nyelvnek ahhoz a változatához nyúlunk, melyet leginkább meg tudunk fogni, mely leginkább fejlett: a szépirodalmi és az értekező próza nyelvéhez. Ezt vizsgáljuk, ezt elemezzük, próbáljuk átvinni a magunk gyakorlatába. Tehetjük ezt azért is, mert ezáltal mi magunk is gazdagszunk tudásban, ismeretanyagban.” (175.)

Mint az idézett részletből is kitűnik, a szerző nagyon fontosnak tartja az ismeretek pontosságát, árnyaltságát, de legalább ilyen fontosnak véli a nyelvi eszközök alkalmazásképes birtoklását is: „Hiába vannak szép, gazdag, sokszínű gondolataink, ha nem elegendő kifejezésűkhöz a nyelvnek az a része, mellyel nem ismereteink fokán, hanem a kifejezés fokán rendelkezünk; melyet nemcsak ismerünk és megértünk, hanem használunk is.” (111.)

Csak ilyen jellegű nyelvi felkészültség birtokában leszünk képesek arra, hogy zökkenőmentesen kapcsolatot teremtsünk és tartsunk fenn beszédpartnerünkkel, mert „... a társadalmi érintkezés során bizonyos esetekben *feltétlenül* szükséges, hogy nyelvi „kódot váltsunk”. (103.), azaz különféleképpen fejezzük magunkat a beszédpartner ismereteinek, felkészültségének, igényeinek és a beszédhelyzetnek megfelelően. Ezt csak abban az esetben tudjuk elérni, ha megtanulunk magyarul is „több nyelven” beszélni, érteni, azaz gondolatot cserélni. Ha erre nem vállalkozunk, könnyen előfordulhat, hogy a bennünket körülvevő társadalom jelzéseit nem megfelelően értelmezzük, illetve nem értünk meg, esetleg félreértünk bennünket. (127.)

A szerzőben élő és általa megfogalmazott nyelvi-beszédbeli igényesség révén nyilvánvalóvá válik egy nagyon fontos és mindenkire vonatkozó teendő: „... meg kell tanulunk, sőt életünk során *állandóan* tanulunk kell a nyelvet, az anyanyelvet, s a rajta való szólásnak: a gyakorlatát.” (160.)

A nagyon hasznos, kellemes hangulatú és érdekes könyv fontos tanulsága a következő: „A szavak mögött gondolati fedezetnek, indulati töltésnek kell lennie. Ezek nélkül hamis a beszéd.” (93.) Ennek alapján hadakozik a közhelyek ellen, amelyek mögött nehezen lehet igazi fede-

zet, hisz azt a beszélő helyett bárki közölhette, elmondhatta volna, azaz az ilyen beszéd nélküli „az egyéni lelemény pecsétjét.” (148.)

A beszéd, a megnyilatkozás *őszintesége* és *egyéni jellege* édestestvérek. E két tényező nélkül a beszéd sablonos, iztelen, szintelen lesz, hiszen az anyanyelv – lévén reflexnyelv – az egyéniség legeglatánsabb lenyomata.

Ezt a könyvet haszonnal forgathatja az általános iskolában dolgozó pedagógus (Az anyanyelvi neveléshez számos ötletet, helyenként elméleti támaszt, segítséget kap!), és mindenki, aki érdeklődik a beszéd, a nyelvi kommunikáció mind tökéletesebbé, igényesebbé tétele iránt.

Kossuth Kiadó, Budapest, 1978.

Dr. Farkas Ferenc

Balogh László:

MAG HÓ ALATT

(Bevezetés Ady költészetének jelképrendszerébe)

A tanulmánykötet két, jól elkülöníthető, de egymást feltételező részből szerveződik: az elméleti bevezetőből és az erre épülő versértelmezésekből.

A bevezető tanulmány feladata a szerző vers-elemzési, versértelmezési terminusainak, koncepciójának ismertetése, megközelítési szempontjainak összefoglalása. Módszertanilag dicsérendő a **szándék**: a műelemző irodalomban sok félrehallást, zavart lehetne kiküszöbölni azzal, ha az elemzések előtt sor kerülne a fogalomtisztázásra. A jelenlegi helyzet viszont az, hogy legtöbbször olvashatunk steril, teoretikus írásokat a műelemzésről, értelmezésről és direkt-, gyakorlati szempontú (vers)elemzéseket.

Balogh László nem vitázik másokkal. Kündulási tétele, hogy „minden műalkotás több jelentésű, számos érvényes megközelítése és értelmezése élhet békésen egymás mellett. A művek »végérvényes«, »kötelező«, kimerítő értelmezése elképzelhetetlen”. Nem célja az irodalomtörténeti értékelés sem. Tapasztalata viszont az, hogy az irodalomtudomány, az irodalomoktatás és a tömegtájékoztató „erőfeszítéseinek ellenére Ady költészetének megfejítése és értelmezése a befogadók szélesebb köre számára nehézséget jelent”. Célja, „egyfajta kaput tárni Ady egyes verseinek megközelítéséhez”.

A bevezető tanulmány az irodalom fogalmának értelmezésével kezdődik. A Horváth János definiálta „szellemi viszony” fogalmazódik át a közelmúlt kutatásainak hatására *kommunikációs viszonyrá*, ennek három legfontosabb eleme az alkotó-mű-olvasó; „mindháromnak szerepe, funkciója megszabott e viszonyon belül”. Ez az irodalom-fogalom határozza meg a verset és a versértelmezést is. Az irodalmi kommunikáció modelljéhez a köznapin keresztül jut el. A zavaróan leegyszerűsített „köznap kommunikáció” alig nyújt megfelelő alapot az összehasonlításra;